

PANORAMA CRONOLÒGIC DE LA LITERATURA CATALANA

---

1. EL CATALÀ PRELITERARI. PRIMERS TEXTOS ESCRITS EN CATALÀ.

Com en la majoria de llengües romàniques –el castellà, el francès, el portuguès o l'italià– les primeres mostres escrites en català són de la Baixa Edat Mitjana i, entre els documents d'un cert volum, hi ha dos textos de la segona meitat del segle xiii:

- ✓ Un fragment traduït del *Forum iudicum* visigot:

El primer text que s'ha trobat, escrit en català, és un fragment d'una versió del *Forum Iudicum*. El *Forum Iudicum* era un codi de lleis visigòtic que fou traduït al català a mitjan segle XII. La traducció catalana fou feta durant els primers anys del govern de Ramon Berenguer IV (1113-1162).

La importància d'aquest text es basa en tres punts fonamentals:

- a) és el primer text, trobat fins ara, escrit en català;
- b) tot i tractar-se d'un text breu sense valor literari, és un text que té un apreciable valor des del punt de vista de la història de la llengua;
- c) es fet que aquest text sigui una traducció comporta una significació evident: hi devia haver un sector important de la població que, malgrat l'existència del text en llatí, per necessitats purament comunicatives requeria i usava textos escrits en vulgar, és a dir en català.

1 ... e perduda, exes si poden provar que per frau o per
galidansa d'altres omes o per mandament leial foron en-
combrats qe non o pogron ademplir aicelo enfre sis meses.

La voluntat del defunt escrita de pos que fo mort enfre
5 sis meses sie publicat.

Volontat d'aquel o d'aqela qe testa en sa vida de pos sa
mort ans qe sis meses sien passats sie publicada e mani-
festada, e per escriptura davant qual qe sacerdot o davant
tests. E si alcun cela et amaga aquela voluntat del defunt,
10 tant compona de so propri aver ad aquel a cui fon testat
quant pogren conquerre o aver per auctoritat de la scrip-
tura de las res del defunt...

Ed. Dom Anscari Mundó, "Un monument antiquíssim de la
llengua catalana," *Serra d'Or*, Any II (1960), 22-3, part facsim.
p. 23; Montserrat, MS. 1109.

- ✓ Les *Homilies d'Organyà*:

Les *Homilies d'Organyà* són un recull fragmentari de sermons escrits en català que van ser trobats a Organyà, a l'Alt Urgell, l'any 1904. És un dels primers textos catalans en prosa, que podem datar a finals del segle XII o principis del XIII.

Les *Homilies d'Organyà* són un recull de sermons o homilies, és a dir, comentaris que fa el capellà durant la missa, referits normalment a les lectures de l'Evangeli. És el primer text de redacció original catalana de què tenim constància.

Fins a mitjan segle XX, les celebracions catòliques es feien seguint el ritual en llatí.

Però ja des del concili de Tours, l'any 813, l'Església va autoritzar que la predicació i, per tant, els sermons es fessin en la llengua romanç parlada en cada indret. Això és una prova clara que, ja en aquell segle IX, la llengua que parlava la gent s'havia distanciat molt del llatí culte. Les *Homilies d'Organyà* són una mostra tardana d'aquests primers sermons en romanç català.

Per saber-ne més:

<http://www.tv3.cat/historiesdecatalunya/reportatges/rep102930305.htm>

<http://www.cervantesvirtual.com/servlet/SirveObras/05812763299436140757857/index.htm>

2. LA LÍRICA TROBADORESCA (S. XII-XIII)

Culta i refinada, la literatura provençal es va desenvolupar entre els segles xii i xiii a la meitat sud de la geografia francesa actual i va influir de manera molt poderosa en les cultures veïnes del nord d'Itàlia i de Catalunya. Per terres italianes va generar el “Dolce Stil Nuovo”, que és la base de la lírica de Dante i de Petrarca. A Catalunya inicià una tradició que es va estendre fins al segle xiv i que donà poetes d'èstricta singularitat com Guillem de Berguedà (documentat entre 1138 i 1196) i el trobador professional Cerverí de Girona (o Guillem de Cervera), documentat entre els any 1259 i 1285.

La poesia trobadoresca es caracteritza perquè:

- ✓ és escrita en llengua vulgar (occitana), entesa per tothom,
- ✓ és lírica i
- ✓ és obra d'individus d'identitat coneguda.

La simultaneïtat d'aquests tres factors la distingeix de la producció dels anteriors poetes cultes en llengua llatina; de l'èpica, els texts més antics de la qual es remunten al segle anterior; i de la lírica popular, d'autor anònim. La literatura trobadoresca és integrada per un corpus d'unes 2 500 poesies escrites durant els s. XII i XIII per poetes nascuts a la Gascunya, al Llenguadoc, a Provença, a l'Alvèrnia i al Llemosí, als quals molt aviat s'afegiren poetes del nord d'Itàlia i de Catalunya. La llengua en què són escrites aquestes poesies, l'occità —o provençal, segons alguns autors—, presenta una uniformitat molt notable i relativament pocs trets dialectals, malgrat la diversa procedència dels poetes que hi versifiquen.

El caràcter eminentment cortesà d'aquesta poesia coadjuvava al fet que adquirís prou flexibilitat per a ésser cantada davant auditoris prou llunyans entre ells —fet sense cap equivalent en la prosa respectiva d'aquestes mateixes regions lingüístiques—. La poesia trobadoresca, a la qual accedim mitjançant la lectura, no fou concebuda per a ésser llegida sinó per a ésser escoltada. Cal tenir sempre ben present que les poesies dels trobadors eren un tot indestriable de les melodies que les acompanyaven. El poeta, anomenat *trobador*, componia la lletra i la música de les diverses peces que després havien d'ésser divulgades mitjançant el cant pels joglars. La lírica trobadoresca és, per tant, una poesia d'una considerable perfecció formal, tant en allò que afecta l'estrofisme, mesura dels versos i rima, com en allò que fa als mitjans expressius i les imatges poètiques. Aquest afany preceptiu es traduí en l'aparició, al començament del s. XIII, dels primers tractats poètics en occità destinats a furnir el trobador de normes i regles de tipus

estilístic, gramatical i versificatori.

En la lírica dels trobadors ben aviat prengueren forma tendències estilístiques força divergents:

- ✓ la d'expressió senzilla, anomenada *trobar lèu*,
- ✓ la d'expressió hermètica, que suposa una direcció que podem anomenar "conceptista", o *trobar clus*,
- ✓ i una altra direcció d'expressió "culterana" o *trobar ric*,

L'amor cortès:

És la concepció de les relacions amoroses sorgida en la societat cavalleresca occitana i que constitueix l'element bàsic de la poesia trobadoresca desclosa al s XII dins la literatura occitana. Entès com un vassallatge feudal al servei de la dama, l'amor cortès constituí una original aportació de l'edat mitjana a la cultura del món occidental, puix que els seus esquemes haurien estat impossibles per al pensament llatí clàssic. D'acord amb aquesta concepció feudal, la dona és tractada de *midons* (*meus dominus*, 'el meu senyor') i el poeta s'anomena a si mateix *om* ('home'), és a dir, vassall. El mot *servir* (actitud del vassall respecte al senyor) adquireix el sentit de fer la cort a l'estimada. L'enamorat, igual que l'aspirant a cavaller, ha de passar per les diferents etapes de l'aprenentatge: començarà, doncs, com a tímid sospirant (*fenhedor*); s'atrevirà, més tard, als precis (*pregador*); passarà a l'estadi d'enamorat (*entenedor*), i, si arriba al grau de *drut* ('amant'), aconseguirà, potser, de merèixer el *gardon* ('premi', 'guardó'). La dona a la qual el poeta s'adreça és necessàriament noble i casada; l'amor, per tant, esdevé adulteri. No podia ésser altrament: en no tenir les donzelles estat jurídic, tampoc no podien tenir, en conseqüència, vassalls; la casada, en canvi, pel seu estat, adquiria la categoria de *domna*, (*domina* 'senyora'). Ara bé: essent els casaments en aquesta època i entre les capes altes enllaços de conveniència, únicament l'amor adulteri podia ésser considerat autèntic. L'enamorat compta amb dos enemics, el marit, el *gilós* ('gelós'), i el *lausengier*, l'adulador del marit, que pot denunciar-lo a aquest. Per tant, ha d'ésser discret, i en els seus versos amaga el nom de l'estimada sota un *senhal*, mot o frase que serveix per a designar-la. Sotmès a una sèrie de fórmules convencionals i oposant-s'hi, malgrat tot, un sensualisme exacerbant, el sentiment del trobador creà el concepte idealista d'amor-virtut: només l'home enamorat és virtuós, i un home virtuós és forçosament enamorat.

Finalment, podem afirmar que la poesia trobadoresca és històricament la primera mostra de literatura d'alta exigència artística en llengua vulgar que sorgí a Europa i la seva influència sobre la cultura occidental ha estat molt important: de fet, encara avui la lectura dels trobadors és ben palesa en l'obra de poetes com J.V.Foix o Joan Brossa. S'ha pogut identificar una vintena llarga de trobadors nascuts en terres catalanes al llarg dels s. XII i XIII, és a dir, mentre tingué vigència la literatura occitana clàssica. Alguns d'ells — com Guillem de Berguedà, Guillem de Cabestany i Cerverí de Girona— s'hi situen amb categoria de figures culminants; d'altres —Ramon Vidal de Besalú, Jofre de Foixà— són autors d'importants tractats de gramàtica i de retòrica en occità; i fins i tot diversos reis de la dinastia catalana —Alfons I, Pere el Gran, Jaume II, Frederic de Sicília— ens han deixat senyals, més o menys valuosos, de llur afecció per l'art trobadoresc.

Per saber-ne més:

http://www.enciclopedia.cat/fitxa_v2.jsp?NDCHEC=0148447

3. L'OBRA DE RAMON LLULL (S. XIII-XIV)

Ramon Llull va néixer a Palma de Mallorca l'any 1232 i va morir l'any 1316. Fou filòsof, teòleg, novel·lista i poeta. Fill d'una família possiblement pertanyent a la noblesa catalana, el seu pare arribà a Mallorca amb l'host del rei Jaume el Conqueridor. Nascut a l'illa en el període immediatament posterior a la conquesta, estigué vinculat durant la seva joventesa a la casa reial. Dels seus anys com a cortesà en sabem poca cosa: es casà, tingué dos fills, i portà un ritme de vida adequat al seu estament. Però als trenta-un anys va viure una experiència trasbalsadora que conferí un gir radical a la seva vida: l'anomenada «conversió», esdevinguda arran de l'aparició cinc vegades de Crist crucificat.

D'acord amb el testimoni de la *Vida coetània* (autobiografia dictada per Llull en els darrers anys de la seva existència a uns cartoixans de París), a partir d'aquesta experiència s'inicia una nova vida per al convers, el qual abandonarà la família, la posició social i les riqueses per dedicar-se al servei a Déu. No ho farà, però, ingressant en cap orde religiós, sinó a través d'una activitat frenètica que es resumeix en tres objectius:

- ✓ predicació als infidels fins arribar al martiri,
- ✓ escriptura d'un llibre contra els errors d'aquests infidels (Llull deia que havia de ser «el millor llibre del món») i
- ✓ creació d'escoles-monestirs on s'ensenyés l'àrab i altres llengües orientals per a instrucció de missioners.

En definitiva, l'obsessió dominant en Llull fins al darrer moment de la seva llarga vida serà la conversió dels musulmans, dels jueus i d'altres infidels (especialment dels tàrtars) a la fe cristiana.

Mancat d'una formació adient per a la tasca que s'havia imposat, comença l'any 1265 un període d'aprenentatge autodidacte a l'illa de Mallorca, que inclou l'estudi de la llengua aràbiga, i que culminarà nou anys després, el 1274, amb l'escriptura del primer gran monument de la literatura catalana: el vast *Llibre de contemplació en Déu* (1273-1274). Aquest mateix any, en el retir d'una ermita al puig mallorquí de Randa, Llull experimenta una revelació divina -la coneguda com «il·luminació de Randa»-, d'acord amb la qual concep un sistema d'abast universal per trobar la veritat i que seria infal·lible per a la conversió dels infidels: la coneguda *Art lul·liana*, que es materialitzarà en la redacció de l'*Art abreujada de trobar veritat* (1274). És per aquest motiu que se'l coneix amb el sobrenom de «Doctor Il·luminat». Des d'aquesta data, tota la biografia de Ramon Llull gira entorn dels esforços per donar a conèixer la seva Art; aquests esforços inclouen l'ús de la literatura com a vehicle de difusió dels seus ideals de reforma de la cristiandat i de conversió dels infidels, els quals seran comunicats a papes i a prínceps per tal de recollir el suport dels poderosos.

Tan convençut es trobava Llull de la seva missió que marxarà personalment en diverses ocasions al nord d'Àfrica (visità, en concret, Bugia i Tunis) per disputar amb els teòlegs musulmans. A finals de l'any 1315 sabem que es trobava en un d'aquests viatges missionals, a Tunis; cap al març de l'any següent, a l'edat de 83 o 84 anys, ja era mort. No se sap si va morir a Tunis mateix, a Mallorca o durant el viatge de tornada des d'Àfrica a la seva illa: la tradició va generar una llegenda segons la qual moriria lapidat com a màrtir de la fe.

En tota la seva producció hi ha dues vessants indissociables l'un de l'altre: la literària i la doctrinal. De fet, el que avui coneixem com a «literatura» no era per a Lull sinó un vehicle d'expressió subordinat a un contingut missional i apologetic que ocupa el lloc central en els seus interessos. Així ho palesa, per exemple, la crida que fa envers la reforma de la joglaria, un potent instrument de difusió d'idees al segle XIII i que considera allunyat de la intenció recta: donar lloança de Déu i servir per a l'eixamplament de la fe catòlica. Lull proposa, doncs, una «joglaria espiritual», d'acord amb el model de Sant Francesc d'Assís, qui es considerava, com el nostre autor, un «joglar de Déu».

Obres destacades:

http://quisestlullus.narpan.net/9_crono.html

- ✓ Filosofia-teologia:
  - ✓ *Llibre de contemplació en Déu* (1273-1274)
  - ✓ *Art abreujada de trobar veritat* (1274)
  - ✓ *Arbre de ciència* (1295-1296)
  - ✓ (etc.)
- ✓ Narrativa:
  - ✓ *Llibre d'Evast e Aloma e Blaquerna* (1283-1286), en què narra la vida exemplar del protagonista com a laic i com a religiós; aquesta obra inclou el *Llibre d'Amic e amat*, un conjunt de versicles de caràcter místic.
  - ✓ *Fèlix o Lliber de meravelles* (1288-1289), que conté diverses temàtiques doctrinals, i que inclou el *Llibre de les bèsties*, una apologia moral sobre el comportament polític dels humans des de la perspectiva dels animals.
- ✓ Poesia:
  - ✓ *Desconhort* (1295)
  - ✓ *Cant de Ramon* (1297)
  - ✓ *Lo Concili* (1312)
- ✓ Obra didàctica:
  - ✓ *Llibre de l'orde de cavalleria* (1275-1276)
  - ✓ *Llibre de la doctrina pueril*

Lull és conscient, a força de decepcions, que els interessos reals dels seus contemporanis es troben molt allunyats de les seves propostes sovint qualificades com a utòpiques. Al *Desconhort*, extensa composició en vers de seixanta-nou estrofes, aquest sentiment d'amargor s'expressa a través del diàleg amb un ermità, que planteja a l'autor les possibles causes del seu fracàs. Finalment, però, sempre troba forces noves per a continuar amb la tasca. Com es pot comprovar, la literatura juga un paper primordial en l'expressió de les idees lul·lianes més personals, no sols de les filosòfiques. La seva lírica destaca així, en un panorama dominat per la reiteració sovint buida dels tòpics de l'amor cortès, pel seu to personal, sincer i commovedor.

Així, si bé al llarg de la història el Lull filòsof ha ocultat el literat, al segle xx començà una reivindicació del nostre autor com a gran prosista i gran líric. Si la literatura per a Lull, com hem dit, és un vehicle per transmetre uns continguts, per això mateix posarà especial cura en l'estil de les seves obres. La prosa de Lull és elegant, lògica i molt moderna per al segle XIII. Sap equilibrar les frases, amb abundància de períodes duals, tot expressat en una sintaxi amb una presència significativa de les oracions subordinades. No en va tingué un paper fonamental en la creació de la llengua catalana, amb l'adopció de solucions lèxiques que avui es troben plenament integrades en el sistema i que provenen de la necessitat d'expressar uns continguts filosòfics o tècnics en

un idioma (el català) que no disposava encara de recursos.

Pel que fa a la lírica, manlleva els recursos propis de la poesia provençal, que coneixia bé, i els adapta a un contingut religiós o, de vegades, autobiogràfic. Els plantejaments retòrics de Lull, expressats en el seu tractat *Rhetorica nova* (1301), no parteixen de la sonoritat de les paraules com a font de la bellesa en el discurs, sinó que es focalitzen més aviat en el seu contingut, en la seva semàntica. Idea totalment coherent amb la postura general del nostre autor: primar allò interior i, per tant, essencial, per damunt de l'aparença. L'originalitat del seu pensament i la qualitat sense parió de la seva literatura han fet de Lull la figura més destacada de la cultura catalana de tots els segles arreu del món.

Per saber-ne més:

<http://quiestlullus.narpan.net/>

4. LES CRÒNIQUES HISTORIOGRÀFIQUES: LES QUATRE GRANS CRÒNIQUES (S. XIII-XIV).

A la segona meitat del segle xiii, coincidint amb la redacció de les primeres obres de Ramon Lull, apareixen les mostres més antigues de textos històrics en català, d'entre les quals sobresurten les *Quatre Grans Cròniques*:

1. *Libre dels feyts*, del rei Jaume I
2. *Crònica de Bernat Desclot*
3. *Crònica de Ramon Muntaner*
4. *Crònica de Pere el Cerimoniós*

De manera global, ofereixen una visió del que fou la corona catalano-aragonesa dels segles XIII i XIV, el temps de la consolidació peninsular de Catalunya i la seva expansió política i comercial pel Mediterrani.

El *Libre dels feyts* és una crònica dictada per Jaume I, d'accent autobiogràfic, caràcter èpic i influenciada per la tradició dels cantars de gesta. S'hi narren els fets ocorreguts entre l'engendrament del monarca i els últims dies del seu regnat (1213-1276). El relat posa èmfasi en els qualitats del rei i la seva gesta en la conquesta de València i de Mallorca.

La *Crònica de Bernat Desclot* o *Llibre del rei En Pere*, escrita pel tresorer reial Bernat Escrivà, és molt rigorosa des d'un punt de vista històric, atès que el seu autor va tenir accés a la documentació de la Cancelleria. Fou redactada entre el 1283 i el 1288. Escrivà s'hi manifesta com un cronista d'ofici i el seu relat continua el *Libre dels feyts* perquè es dedica, fonamentalment, al regnat de Pere el Gran, fill i successor de Jaume I.

Ramon Muntaner es troba a les antípodes de Bernat Desclot. Era empordanès i fou cap dels almogàvers al servei de Roger de Flor, i exercí de capità de la companyia catalana a l'Imperi bizantí. No és un cronista professional, sinó un militar que ha viatjat i ha viscut intensament; explica els seus records amb una prosa colorista i eficaç que converteix la *Crònica de Ramon Muntaner* en un llibre bonic i apassionat que s'estengué pels cinc regnats que li foren contemporanis, des de Jaume I fins a la coronació d'Alfons III el

Benigne. Aquesta crònica fou redactada entre el 1325 i el 1328.

Finalment, la *Crònica de Pere el Cerimoniós* enllaça amb el *Libre dels feyts*, perquè és una obra per la qual vetllà personalment el rei i es tracta d'una crònica personal i biogràfica fruit de l'admiració del rei Pere per l'obra de Jaume I. Fou redactada entre els anys 1375 i 1385 (s'hi afegí un apèndix entre el 1385 i el 1425), i s'hi narren els fets ocorreguts durant el seu regnat (1336-1387).

Per saber-ne més:

<http://www.xtec.cat/recursos/catala/croniques/index.htm>

http://www.editorialuoc.com/extra_content/84-7306-864-5//web/index1.html

5. LA LITERATURA RELIGIOSA I MORAL (S. XIV-XV).

En la literatura catalana del segle XIV destaquen dos moralistes de relleu, dos religiosos que, fins a un cert punt, poden considerar-se antagònics: el franciscà gironí Francesc Eiximenis (1327-1409) i el dominicà valencià Sant Vicent Ferrer (1350-1419).

El frare gironí va estudiar a les escoles del seu orde i va completar la seva formació intel·lectual a la universitat d'Oxford. El 1374 va obtenir, gràcies al mecenatge de la família reial, el títol de mestre en teologia per la universitat de Tolosa. En tornar a Catalunya es va dedicar a l'ensenyament. Entre els anys 1384 i 1408 va viure a València, on va desenvolupar una activitat molt intensa com a predicador i com a conseller de l'Ajuntament i hi va escriure la major part de les seves obres. Com a recompensa per la seva fidelitat, el 1408 el papa Benet XIII li va encomanar el bisbat d'Elna i li va atorgar el títol honorífic de patriarca de Jerusalem. Es va traslladar a Elna immediatament, però va morir poc després.

La seva extensa obra té com a objectiu fonamental l'educació religiosa i civil dels laics, a qui ofereix hàbils síntesis del pensament escolàstic, presentades «per manera simple e grossera», és a dir, en una prosa clara, precisa i amena. La seva **aportació a la literatura catalana** rau en la gran qualitat de la seva prosa i en la seva traça com a narrador d'exemples i d'escenes costumistes i recreador del llenguatge popular.

Eiximenis va escriure en llatí i, sobretot, en català. La primera obra escrita en llengua vulgar va ser probablement el *Tractat d'usura*, un tractat d'ètica econòmica escrit poc després de la seva estada a Tolosa. La primera gran obra escrita en català va ser **Lo Crestià** (projecte enciclopèdic que deixà inacabat). A continuació va escriure el **Llibre dels àngels** (1392), la seva obra més llegida i traduïda, que és un tractat d'angelologia destinat a estendre el culte i el coneixement dels àngels i a divulgar punts fonamentals de la moral i de la fe cristianes. El **Llibre de les dones** (1396) inclou, per una banda, un regiment de vida ideal per a les diverses condicions possibles de la dona (infanta, donzella, casada, vídua, religiosa) i, per l'altra, una mena de catecisme especialment destinat al públic femení.

L'obra d'Eiximenis és un punt de referència fonamental per entendre la societat, la cultura i la literatura catalanes dels segles XIV-XV; per entendre, per exemple, fenòmens tan complexos com la notable difusió del coneixement de la lectura i l'escriptura entre les classes urbanes, fins i tot entre les dones, o com la creixent presència de conceptes teològics i escolàstics en la prosa i en la literatura en llengua vulgar d'aquesta època.

Sant Vicent Ferrer, d'altra banda, fou un predicador apocalíptic, convençut de l'arribada de la fi del món, i la seva obra està formada per vora tres-cents sermons copiats al dictat mentre predicava per als frares del seu seguici.

Un tercer moralista singular fou el franciscà mallorquí **Ansel Turmeda** (1350-ca. 1430), autor del *Libre de bons amonestaments* (1398) i la *Disputa de l'ase* (1418). Es va convertir a l'islam i va apostatar del cristianisme.

6. LA CANCELLERIA REIAL I LA SEVA IMPORTÀNCIA EN LA HISTÒRIA DE LA LLENGUA CATALANA.

L'any 1276, **Jaume I** va disposar que tota la documentació del regne de València fos redactada en català i no en llatí. A partir d'aleshores, tota la documentació fou unificada. Totes les institucions catalanes, a més de tots els municipis i notaris, utilitzaren un mateix model de català.

Integrada a la Corona catalanoaragonesa, la Cancelleria Reial era una oficina dirigida per un canceller, encarregada de copiar i de tramitar tots els documents reials o de la noblesa o dels eclesiàstics. Aquest **organisme burocràtic**, que va ser profundament transformat durant el regnat de **Pere III el Cerimoniós** (1336 - 1387), estava integrat per escrivans, secretaris i protonotaris, encarregats, cadascú al seu grau, de redactar tota mena de documents reials (lletres, nomenaments, instruccions, informes) que s'escampaven per tots els racons del regnes.

La formació cultural dels funcionaris de la Cancelleria Reial enllaçà amb les innovacions lingüístiques. Els membres de la Cancelleria, destres en el domini de les tres llengües que avui en diríem oficials (**català, llatí i aragonès**) havien de ser bons llatinistes, la qual cosa pressuposa una preparació gramatical retòrica i estilística que deixava la seva empremta quan havien d'escriure en llengües vives, per la seva elegància i precisió. Devers el 1380 s'observa en els documents de la Cancelleria una modificació estilística que es perllongarà durant tot el segle XV. Aquesta nova etapa es basa en l'ampliació dels períodes sintàctics, en els hperbatons forçats, en l'existència de cadències rítmiques i en la massiva incorporació de cultismes lèxics. Tots aquests trets traïen la voluntat d'adaptar al català els recursos retòrics llatins, adaptació que vorejà, de vegades, el mal gust.

La Cancelleria esdevingué un **focus cultural** -com ho havien estat els monestirs durant l'alta edat mitjana- sobretot a partir de l'any 1373, quan hom hi aplegà un grup de copistes per a la transcripció de llibres. A més, com a diplomàtics, els funcionaris feien sortides freqüents a l'estranger i podien conèixer bé les noves tendències culturals. Tenien, també, una consciència de grup molt marcada, i coneixien molt bé la seva força política. El control que exercien dels afers públics era gairebé absolut i anava encaminat a enfortir el poder dels reis davant de les ciutats i fins i tot dels nobles i de l'Església.

La Cancelleria assimilà i expandí la poesia i l'art francès, introduïts per Violant de Bar; la curiositat per tot allò que feia referència al món llatí, provinent d'Itàlia; o l'hel·lenisme, procedent de la cort pontificia d'Avinyó. Les seves possibilitats de propagació per tots els dominis eren immenses i la seva intervenció fou de la màxima importància. En etapes posteriors, durant el regnat d'Alfons el Magnànim (1416-1458), la Cancelleria Reial utilitzà el servei d'humanistes italians com Lorenzo Valla, que reforçaren el clima literari que s'havia imposat.

La prosa de la Cancelleria seguia els formularis medievals de la retòrica epistolar. La majoria de funcionaris eren bons coneixedors de l'*Ars Dictandi*, títol que hom donava als tractats de retòrica epistolars que foren utilitzats a les cancelleries medievals, especialment durant els segles XI al XIV. Aquests tractats contenien regles i exemples de com redactar les salutacions, els preàmbuls i les elocucions -el cos o nucli- dels documents, amb preceptes sobre gramàtica, construccions, figures retòriques, sentències i sobre el cursus o ritme de la frase.

Com que la majoria de funcionaris de la Cancelleria sabien llatí, no és gens estrany que fos justament aquesta llengua la que marqués les directrius, tant pel que fa als formularis com al vocabulari tècnic de la burocràcia i de la política. La influència llatina anà modelant el català sense violentar-lo. En les *Ordinacions Reials* de Pere el Cerimoniós, que són una adaptació de les *Leges Palatinae* de Jaume II, la frase catalana és un calc, paraula per paraula, de la construcció llatina. Sortosament, altres escrivans i notaris de Pere III van saber vèncer les dificultats que presentava el model llatí, i empraren un català més dúctil, harmoniós i clar. Els funcionaris s'adonen que la llengua catalana està encara mancada de la flexibilitat que té el llatí. Aquesta flexibilitat, comparable a la llatina, no la tindrà la prosa catalana fins a una generació més tard, amb l'estil de **Bernat Metge**. No és estrany que amb aquestes premisses de comparança amb el llatí, la llengua catalana adaptés formes sintàctiques de la llengua mare i que els cultismes hi penetressin de manera desmesurada.

Allò que crida més l'atenció és la notable **uniformitat** que assolí l'idioma oficial de la Cancelleria, que s'aconseguí implantar en la llengua escrita de tot el domini lingüístic. El català escrit era una mena de *koiné* literària i administrativa, per sota de la qual batejava amb força una llengua viva més variada. Les antigues variants del català no eren gaire evidents. La raó d'aquesta uniformitat obeïa al fet que la llengua de les Illes i del País Valencià era una llengua que s'havia expandit per la Reconquesta en unes terres fortament arabitzades.

La formació llatinista dels curials del rei, que havien de redactar la documentació en català, aragonès i llatí, influí perquè el català assolís un alt grau de perfecció, eficàcia i elasticitat, amb què aconseguí maduresa i fixació. Sens dubte que l'educació estilística d'aquell estament havia d'acusar fidelment tot canvi que l'evolució de la moda literària pogués experimentar en l'ensenyament de la tècnica de l'art d'escriure.

A diferència de les altres llengües de la Romània (que tendeixen al dialectalisme), el català presenta, amb anterioritat al segle XV, una uniformitat en la prosa, realment notable. En un principi, l'enorme difusió de la prosa lul·liana, madura ja en el moment de néixer, copiada i transmesa abundantment, fou la causa d'aquest uniformisme lingüístic. Ara bé, arriba un moment -finals del segle XIV- que Lluïl, atacat i gairebé condemnat, deixarà de ser llegit i d'exercir la seva fecunda influència lingüística, i tot i això la unitat persistirà.

La Cancelleria, amb la seva pràctica diària, contribuï de manera definitiva a millorar i fixar la llengua literària, en la qual els escriptors humanistes van escriure obres molt notables.

[font: <http://www.xavigran.com/cancelleria.pdf>]

7. BERNAT METGE I L'HUMANISME.

L'humanisme és un terme derivat del qualificatiu *humanista*, que en l'argot universitari dels segles XV-XVI designava el professor dels *studia humanitatis*, és a dir l'expert en gramàtica, retòrica, poètica, història i filosofia moral.

Tradicionalment en el nostre àmbit el terme humanisme s'ha utilitzat per caracteritzar la literatura catalana classicitzant sorgida de la nova situació sociopolítica i religiosa de les dues darreres dècades del segle XIV i de la primera meitat del segle XV, durant els regnats de Joan I, Martí l'Humà i Alfons el Magnànim, i de les constants relacions que s'establiren amb els ducats catalans d'Atenes i Neopàtria i amb el regne de Nàpols. Aquest conjunt de factors haurien propiciat un interès més intens i més ampli per la cultura grecollatina que no pas el representat per la pervivència medieval de les lletres humanes (*litterae humaniores*) i haurien caracteritzat una nova època cultural que, tot i no significar una ruptura total amb l'edat mitjana, hi introduïa atractives novetats.

Bernat Metge

Bernat Metge nasqué a l'antic carrer dels Especiers fill de l'apotecari Guillem Metge, del qual quedà orfe l'any 1359. Cinc anys després, la seva mare, Agnès, contreu matrimoni amb Ferrer Saiol funcionari de la Cancelleria Reial. Gràcies al seu padastre va poder entrar a treballar a la Cancelleria Reial, on va fer carrera i va acabar essent el protonotari de la reina Elionor de Sicília (la tercera esposa de Pere III el Cerimoniós) Aquesta feina li exigia uns coneixements específics com per exemple: el domini de l'escriptura tant en còpia com en redacció, coneixements de llengües utilitzades per als documents importants (llatí, català i aragonès), formació bàsica en la doctrina cristiana i fins i tot fonaments del dret.

Bernat Metge va adquirir una cultura molt rica i una bona preparació professional. Per part de pare va rebre la cultura dels professionals de la salut i per part del seu padastre va rebre una cultura totalment de lletres: gramàtica, retòrica, dialèctica, etc. Metge va llegir una quantitat considerable d'obres clàssiques i medievals que van aportar molts beneficis a la seva formació.

Més tard fou un home de confiança del rei Joan I, però després de la mort d'aquest fou processat i empresonat juntament amb d'altres funcionaris, acusat de l'assassinat del rei i de fer ús indegut de diners públics.

Les seves primeres obres foren *Llibre de Fortuna e Prudència* (1381), *Sermó humorístic i paròdic*, i la traducció del llibre segon del poema llatí *De vetula*, d'Ovidi.

Bernat Metge va escriure l'any 1381 *El llibre de Fortuna e Prudència*, on explica el seu viatge fictici a l'illa de la Fortuna on aprèn que les desgràcies que el persegueixen són una prova de la Déu per demostrar la seva innocència i la seva virtut.

També féu la traducció de la història de *Valter e Griselda*, última de les *novelle* del Decameró, una de les obres clàssiques de la literatura medieval.

Lo somni

La seva obra mestra fou *Lo somni*, redactat el 1399, poc després de sortir de la presó, on se li apareix Joan I al purgatori: havia vingut expressament per dir-li que seria succeït pel seu germà Martí l'Humà. Aquest fet, juntament amb d'altres passatges elogiosos per al rei i membres de la seva família, fa pensar que la intenció principal de l'obra és la recuperació del favor reial, cosa que mani no aconseguí.

En la descripció dels inferns segueix força la descripció que n'havia fet Dante i mostra la preocupació pel Cisma d'Occident, ja que afirma que cap dels reis de la cristiandat des de l'inici del cisma ha entrat al cel per la seva responsabilitat en la seva gènesi, cosa que afectaria Pere el Cerimoniós i Joan I, que restaran al purgatori fins que el cisma s'acabi.

8. L'ESPLENDOR DE LA LITERATURA MEDIEVAL. SELGE D'OR DE LA LITERATURA CATALANA.

En l'àmbit polític i social recordem que l'any 1410 Martí I *l'Humà* havia mort sense descendència i sense designar un successor. Tres representants de cada regne de la corona d'Aragó (Catalunya, València i Aragó) es van reunir a Casp (1410-12) i van acordar nomenar rei Ferran I d'Antequera, de la família castellana dels Trastàmara, fill del rei de Castella i descendent del rei català Pere III *el Cerimoniós*.

Ferran I d'Antequera va pacificar les revoltes a Sardenya i Sicília. El seu fill Alfons IV *el Magnànim* va morir sense descendència i accedí al tron el seu germà Joan II. Durant el seu regnat, entre els anys 1462 i 1472, es va desencadenar una guerra civil. La crisi social i política dels segles XIV i XV, els conflictes que van esclatar a les ciutats i al camp, la mateixa guerra civil i el desplaçament de les rutes comercials cap a l'Atlàntic van posar fi a l'expansió catalana a la Mediterrània i van provocar una davallada de la influència de la ciutat de Barcelona a mitjan segle XV. Tanmateix, aquests problemes no tenen cap repercussió nefasta a València, ben al contrari, ja que els capitals barcelonins que fugen de la inseguretats de la ciutat comtal hi fan cap.

Així, a la ciutat de València es va crear la taula de canvis, una banca municipal en suport de les operacions comercials, com el sufragament del viatge a Amèrica de Colom per banquers valencians. La indústria local, que tenia els teixits al capdavant, va aconseguir un gran desenvolupament i la ciutat es va convertir en un empori comercial al qual acudien mercaders de totes les parts d'Europa. A l'acabament del segle es va construir la Llotja de la Seda (1282-1533), probablement el centre de transaccions més important de la Mediterrània i un veritable temple del comerç en els àmbits local, nacional i internacional. Aquest auge econòmic es va veure reflectit òbviament en els vessants artístic i cultural.

Des d'un punt de vista sociocultural València és, doncs, el centre d'irradiació cultural: Ausiàs Marc, Jaume Roig, Joanot Martorell, Roís de Corella, Isabel de Villena, són valencians o s'hi instal·len. D'altra banda, l'alfabetització que ara s'estén entre la burgesia, rep un gran impuls al darrer quart del segle xv amb la difusió de la impremta.

A començaments del segle xv ja s'havia produït la fixació i la unificació definitives de la llengua catalana escrita per obra de la Cancelleria Reial, dins la qual despunten prosistes de la categoria de l'humanista Bernat Metge. Tanmateix, la poètica trobadoresca escrita en occità continua fins a la primera meitat del segle xv, per bé que al final d'aquest segle Ausiàs Marc empraria ja el català com a llengua de l'expressió poètica. El català culminava el seu procés de normalització. Té les propietats i les funcions d'una llengua comuna normativitzada.

La poesia del segle XV: la poesia d'Ausiàs March

En poesia el progressiu alliberament de la influència occitana, va tenir els seus orígens en autors com:

- Andreu Febrer, traductor de la *Divina Comèdia* de Dant;
- Gilabert de Pròixita;
- Pere i Jaume March –pare i oncle d'Ausiàs, respectivament, i
- Jordi de Sant Jordi

Aquesta tendència havia de culminar amb **Ausiàs March**. La seva obra suposà el trencament amb la poesia trobadoresca pel que té de meditació personal i d'intimisme. La voluntat de March de comunicar l'experiència d'una vida interior envitricollada, la seva constant anàlisi introspectiva i la intensitat dels seus sentiments donen lloc a una poesia amatòria d'expressió complexa i condensada, que de vegades en dificulta la comprensió, però que pot arribar també a solucions molt sintètiques, plàstiques i directes.

El seu lèxic conté: arcaïsmes, cultismes propis de la terminologia escolàstica, neologismes de collita pròpia, expressions populars; conceptualment la seva poesia s'estructura a l'entorn d'uns quants mots clau: *amor, amar*, els seus derivats; *jo* i altres formes pronominals afins: *delit* i *dolor*; *bé* i *mal*, *vida* i *mort*, *cors* i *ànima*, *cor*, *rahó*, *Déu*, *hom*,...

L'obra d'Ausiàs Marc no fou impresa fins al s. XVI.

La novel·la cavalleresca: *Tirant lo Blanc* i *Curial e Güelfa*

En prosa, l'aportació més interessant és en el terreny de la narrativa de ficció. Els dos grans monuments de la novel·la cavalleresca de tots els temps i de la literatura catalana són: el *Tirant lo Blanc*, de Joanot Martorell i Martí Joan de Galba i l'obra anònima *Curial e Güelfa*. Tot i tractar-se d'obres relacionades amb la tradició artúrica que va originar els llibres de cavalleries, ambdues novel·les se'n separen en la mesur que s'esforcen a reflectir la realitat i a plantejar la narració com una història carregada de realisme i versemblança.

El Tirant

El *Tirant lo Blanc*, qualificat per Cervantes com "el mejor libro del mundo", és la millor novel·la catalana de tots els temps i significa un pas important en la narrativa d'Occident. Fou començada per Joanot Martorell el 1460, i la tenia molt avançada en morir el 1468; aleshores passà a mans de Martí Joan de Galba, que intervingué en els darrers capítols i la féu imprimir a València el 1490.

S'hi narren les aventures del jove bretó Tirant lo Blanc des que és armat cavaller a Anglaterra fins a la seva mort, d'una pulmonia, a la ciutat d'Andrinòpolis. De principi a fi, la història de Tirant passa, primer, pels fets d'armes que el converteixen el campió de les festes d'Anglaterra; després inicia les aventures pel Mediterrani que el portaran, progressivament, a Sicília, a Rodes i, finalment, a l'Imperi bizantí assetjat pel Gran Turc. Les aventures de Constantinoble es converteixen en l'eix central de la novel·la, les escenes bèl·liques es lliguen amb les cortesianes, l'humor i la sensualitat amb l'erotisme, i l'obra és plena de delícies connotacions de costumisme realista. Després, les aventures de Tirant s'allarguen cap el nord d'Àfrica fins que Constantinoble és arriberada, se segella la pau amb els turcs i l'heroi entra triomfal a la ciutat. L'emperador li concedeix el títol de Cèsar de l'imperi i la mà de la seva filla Carmesina. Tanmateix, un cop acabades les labors de pacificació, un dia que Tirant passejava per la vora del riu a la ciutat d'Andrinòpolis, va agafar una pulmonia i va morir.

En el *Tirant* coexisteixen dos estils que s'entrecreuen i se superposen l'un a l'altre:

- Un estil elevat, solemne, model d'expressió retòrica i cavalleresca.
- Un estil jocós, pintoresc, amant de les descripcions humorístiques i les situacions grotesques o divertides. Utilitza la ironia, els diàlegs àgils i agosarats, el to col·loquial, els refranys i jocs de paraules, les metàfores obscenes i que es complau en les escenes picants.

Tirant lo Blanc és una de les obres fonamentals de la literatura catalana, ha estat traduïda a nombrosos idiomes i ha merescut elogis d'escriptors i crítics d'arreu del món.

Curial e Güelfa

Novel·la cavalleresca d'autor anònim, escrita probablement entre 1435 i 1456, i conservada en un únic manuscrit del segle XV. L'any 1901 Antoni Rubió i Lluch la va publicar per primer cop i li va donar aquest títol. Posteriorment va ser editada per Ramon Aramon (1930-33) i per Ramon Miquel i Planas i Alfons Par (1932).

S'hi narra l'ascensió social d'un jove de condició humil gràcies a la cavalleria, i del qual coneixem diverses aventures amoroses.

L'autor anònim de *Curial e Güelfa*, contemporani de Martorell, tendeix a barrejar el to greu amb la paròdia escriu en un estil fluid i elegant, amb trets dialectals que el situarien en una zona fronterera entre el català oriental i occidental

[Vegeu: <http://lletra.uoc.edu/ca/obra/curial-e-guelfa-s-xv>]

9. LITERATURA MODERNA (SEGLES XVI-XVIII). RENAIXEMENT, BARROC I IL·LUSTRACIÓ.

Entre els segles XVI i XVIII es produeix una disminució de la producció i una minva de la qualitat estètica en la literatura catalana. Aquesta època s'havia anomenat tradicionalment "decadència" i es contraposava al període següent, el qual s'anomena "renaixença". Aquests dos termes s'han posat en qüestió avui dia atesa la imatge de desprestigi i anormalitat que transmeten i que, en realitat, no foren tals. Durant aquests tres segles la literatura catalana culta, tot i que una mica afeblida, segueix i desenvolupa els mateixos corrents estètics que la resta d'Europa. A més, la literatura popular experimenta una gran vitalitat.

Tanmateix, sí que podem parlar de decadència política en aquest període, causada per un seguit de crisis històriques:

- unió de la dinastia catalanoaragonesa amb la castellana en temps dels reis catòlics,
- desplaçament del comerç des del Mediterrani cap a l'Atlàntic,
- trasllat de la cort al centre de la Península en temps dels Àustries,
- abolició de la Cancelleria per part de Felip V,
- derrota en la Guerra dels Segadors i en la Guerra de Successió, la qual té com a conseqüència la implantació del Decret de Nova Planta (1716), pel qual s'anul·len les institucions catalanes i es declara el català com a llengua no oficial.

Segle XVI. El Renaixement

Es tracta d'un moviment cultural impulsat a partir del segle XV a Itàlia i després a la resta d'Europa per a la recuperació de l'art antic grecoromà; és a dir, es recupera l'estudi de les llengües clàssiques mentre es desenvolupa la literatura en llengües vulgars.

Autors importants i les seves obres:

- ✓ Prosa:
  - *Los col·loquis de la insigne ciutat de Tortosa* (1557) de Cristòfor Despuig. De l'obra cal destacar els diàlegs, la forma literària clàssica i l'esperit crític de l'autor.
- ✓ Literatura d'entreteniment: novel·la i facècies
  - *Estil·lades y amoroses lletres* (mitjan segle XVI) de Jordi Centelles i Joan Timoneda.
- ✓ Narrativa històrica: cròniques. Autors:
  - Pere Miquel Carbonell
  - Pere Antoni Beuter
  - Joan Binimelis
- ✓ Novel·la al·legòrica:
  - *L'Espill de la vida religiosa* (1515) Anònim.

- ✓ Poesia. El millor poeta de l'època fou Pere Serafi. Treballa per l'harmonia i l'eufonia amb el seu sistema accentual, rítmic i prosòdic. Té una gran preocupació per la bellesa de les formes –el sonet, l'octava rima, el madrigal petrarquesc i els tercets encadenats, el vers en blanc, l'epístola, l'oda, l'elegia i l'ègloga. Influència de Petrarca, Ausiàs March i la glossa de refranys i cançons populars.
- ✓ Teatre:
  - *La vesita* (1524-25) de Joan Ferrandis d'Heredia.
  - Acte sacramental (nova forma de teatre):
    - *El castell d'Emaús* i *L'Església militant* de Joan Timoneda.
  - Misteris i moralitats.

Segle XVII. El Barroc

Moviment cultural que va dominar a Europa durant el segle XVII i que es decantà per la irrupció del vitalisme (la força serà preferida a la bellesa) amb l'explotació dels recursos de la retòrica, de la sintaxi, de la versificació... La literatura catalana es veu influenciada pels principals temes i autors castellans com Luís de Góngora, Calderón de la Barca, Baltasar Gracián.

El moment culminant d'aquest moviment se situà durant la Guerra dels Segadors, en què hi hagué intents de renovació de la cultura catalana.

Autors importants i les seves obres:

- Poesia. Poetes destacats:
  - Francesc Vicent Garcia
  - Francesc Fontanella
  - Josep Romaguera
- Prosa. Tenia escassa atenció pels escriptors de l'època.
- Teatre:
  - *Lo desengany* (1650) de Francesc Fontanella.
  - *Los amors de Malisendra* i *La infanta Tellina i el rei Matarot* de Francesc Mulet.

Segle XVIII. La Il·lustració

Moviment intel·lectual europeu caracteritzat per la confiança en la raó i pel foment de l'educació. Això implica que els autors de l'època optessin per les branques no literàries: acadèmiques científiques o mèdiques. Les mostres d'aquesta literatura en català són escasses i aïllades

Autors importants i les seves obres:

- Diccionaris:
  - Del mallorquí Josep Togorés
  - Del valencià Joaquim Sanelo
  - Del valencià Carles Ros

Gèneres populars

- Prosa:
  - el teatre jocós i satíric (entremesos)
  - epistolaris
  - narracions privades
  - dietaris
    - *Calaix de sastre* del Baró de Maldà
    - *Rondalla de rondalles* de Lluís Galiana.
  - *Lucrècia* de Ramis.
- Poesia popular: espontània i multiforme

10. LA RENAIXENÇA.

Amb el nom de Renaixença es designa un moviment d'ample abast, essencialment cultural i literari, però també de conscienciació política, que sorgeix cap a 1830 i que té com a component bàsic el redescobriments de la cultura i la societat catalana com un fet diferencial important que cal potenciar de diverses maneres. Aquest moviment es va produir i va evolucionar a Catalunya al mateix temps que el Romanticisme. Per bé que en el marc de la Renaixença es puguin matisar diverses opcions culturals i polítiques i situar tendències literàries diferents, aquest nom les engloba totes perquè els objectius mínims són comuns.

Encara que és difícil establir amb precisió les etapes del moviment, les dades que figuren a continuació poden servir com a punt de partida i element de consulta ràpida en qualsevol moment.

ETAPES (DÈCADES)	TENDÈNCIA LITERÀRIA	FETS
Inicis (1830-1840)	Romanticisme	"La Pàtria" (1833) de B. C. Aribau es considera el punt de partida del moviment. Predomini gairebé exclusiu de la poesia sobre els altres gèneres. J. Rubió i Ors (<i>Lo Gayté del Llobregat</i>) publica el 1841 un recull de poesies amb un pròleg que es considera el manifest de la Renaixença Dispersió d'iniciatives.
Consolidació (1850-1860)	Romanticisme Realisme	Els Jocs Florals, instituïts el 1859 donen cohesió al moviment i serveixen de punt de trobada i de plataforma per a donar a conèixer els escriptors. S'inicien els intents de normalització de la llengua, encara que la unificació de criteris no s'aconsegueix durant la Renaixença. Comencen a diversificar-se els gèneres literaris.
Plenitud (1870-1880)	Romanticisme Realisme Naturalisme	Malgrat les dificultats de publicació, cada vegada són més abundants les edicions en català. Importància de la premsa periòdica en la divulgació de la literatura, sobretot de l'anomenat

		costumisme. Comencen la seva producció literària els escriptors més importants del moviment: Jacint Verdaguer, Àngel Guimerà i Narcís Oller.
Plenitud i crisi (1890)	Realisme Naturalisme	Encara que la producció de molts escriptors de la Renaixença s'allargarà fins ben entrat el segle XX, l'aparició del modernisme l'any 1892 suposa el triomf d'una nova concepció i valoració del paper de l'escriptor i de l'obra literària.

La projecció popular de la Renaixença s'aconseguí, en part, amb la restauració (1859) dels **Jocs Florals** de Barcelona, els quals comptaren amb el prestigi d'un reconeixement públic notable, foren reproduïts en molts altres indrets del país i prengueren el caràcter d'òrgan suprem de la Renaixença. Antoni de Bofarull i Víctor Balaguer foren els capdavanters dels Jocs Florals, dels quals sorgí, d'altra banda, un nombre molt considerable d'autors, molt sovint procedents de la petita burgesia urbana i dedicats gairebé exclusivament a la poesia.

Fruit de l'ambient general de la Renaixença i prova cabdal de la seva eficàcia i la seva oportunitat fou la plètorà d'autors de gran qualitat que es revelaren al darrer terç del segle XIX vinculats als Jocs Florals, com **Jacint Verdaguer**, **Àngel Guimerà**, Emili Vilanova, **Narcís Oller**, Francesc Pelagi Briz o Josep Pin i Soler, junt amb crítics com Joan Sardà o Josep Yxart, alhora que s'hi incorporaven autors fins aleshores allunyats com **Frederic Soler** ("Pitarra").

La Renaixença fou, a més d'una voluntat de cultura autònoma, una manera peculiar de servir aquest propòsit: un estil i una temàtica d'arrel romàntica, uns criteris lingüístics o bé acadèmics o bé arcaïtzants, i una actitud liberal i moderada que procedia de la seva arrel burgesa. En aquesta orientació, la Renaixença és ja sentenciada cap a 1890 amb els primers signes de vitalitat de la generació del Modernisme, la qual, fidel a l'essència de la Renaixença, la serví amb uns criteris i unes actituds notablement diferents i amb un sentit estètic profundament renovat.

11. VIDA I OBRA DE JACINT VERDAGUER.

Jacint Verdaguer (Folgueroles, 1845 - Vallvidrera, 1902) és l'escriptor català més important i representatiu del segle XIX. Contribueix a la Renaixença, des de posicions catòliques i conservadores, amb una obra que abasta poesia èpica i lírica, prosa narrativa i periodística i literatura de viatges, per la qual té una enorme repercussió popular, incomparable a l'època. Internat al seminari de Vic, on cursa la carrera eclesiàstica, es familiaritza amb la retòrica i els clàssics i s'inicia en l'escriptura poètica.

Entre els seus títols destaquen els poemes èpics de factura romàntica, *L'Atlàntida* i *Canigó*, i els reculls poètics *Idil·lis i cants místics*, *Pàtria*, *Montserrat*, *Flors del Calvari* i *Aires del Montseny*. En prosa publica *Excursions i viatges*, *Dietari d'un pelegrí a Terra Santa*, un aplec de *Rondalles* i el recull d'articles publicats a la premsa *En defensa pròpia*. És proclamat Mestre en Gai Saber en els Jocs Florals de 1880. La producció verdagueriana, musicada per diversos compositors (Nicolau, Morera, Millet, Falla, etc) i àmpliament imitada, editada i estudiada, ha estat traduïda a moltes llengües.

12. L'OBRA DE JOAN MARAGALL EN EL TOMBANT DE SEGLE: DEL ROMANTICISME AL REALISME.

Els valors estètics del Modernisme desplacen la Renaixença i en aquest període es troba l'obra de Joan Maragall, considerat el primer escriptor modernista i el més representatiu. Maragall va ser un home del seu temps que va participar amb la seva veu crítica als esdeveniments polítics de Catalunya al tombant de segle.

Va néixer el 10 d'octubre de 1860 a Ciutat Vella de Barcelona únic baró de tres fills d'una família de la burgesia catalana industrial. Tot i les discrepàncies amb el seu pare a causa del seu futur a l'empresa familiar, Maragall acaba estudiant dret i dedicant-se a la literatura i a la política. Inicia les seves passes literàries a l'Ateneu Barcelonès, freqüentat per Narcís Oller, Josep Yxart i Joan Sardà, figures representatives del moviment realista i naturalista. De la mà de Mañé i Flaquer ingressa en el món del periodisme, concretament al *Diario de Barcelona*, en un moment de desprestigi del diari pel seu conservadorisme i davant les idees liberals i progressistes que s'hi transmeten. Maragall col·labora també a *l'Avenç*, un diari d'esperit crític i innovador, i de caire anarquitzant, introductor de l'avantguarda europea i vehicle de l'aparició del Modernisme, on Maragall publica per primer cop a Espanya els fragments traduïts de l'obra de Nietzsche.

Participa puntualment a *La Veu de Catalunya*, diari eminentment polític i portaveu de la ideologia conservadora de la Lliga Regionalista de Prat de la Riba i on Maragall és censurat quan vol publicar els desgreuges a l'afusellament de Ferrer i Guàrdia, involucrat en els esdeveniments de la Setmana Tràgica (1909).

El domini de l'alemany, l'anglès i el francès li permeten apropar-se a d'altres teories literàries europees i tradueix Goethe, Novalis i Nietzsche. La seva figura, amb el suport d'un grup reduït d'intel·lectuals, es va sentint cada cop més allunyada de l'esperit de la burgesia que l'acull i a la qual culpa d'immobilisme ideològic i de ser responsable de la situació política que viu Catalunya. Mor el 1911, el mateix any que és nomenat membre de l'Institut d'Estudis Catalans i que es publica el seu darrer llibre de poemes, *Seqüències*.

Obra literària

La seva obra literària comprèn molts gèneres diferents i hi va formulant, a mesura que es desplega, la seva teoria literària al llarg dels anys (des del 1895 fins a la seva mort el 1911). La seva campanya periodística entre 1892 i 1893 està considerada com un dels factors bàsics en l'aparició del Modernisme: "Oh Barcelona" i "La Ciutat del Perdó" són dos dels articles fonamentals.

La seva poesia primerenca té reminiscències del Romanticisme. *Poesies* (1895), on inclou *Paternal*, escrit a raig havent viscut l'esclat de la bomba del Liceu i obrint camí a la seva preocupació social i al rebuig total a la retòrica del Romanticisme català, "La vaca cega", "Excelsior" i "Les minves del gener".

Visions i Cants (1900), és la resposta ideològica al centralisme espanyol que recolza la generació del 98, i en aquesta obra hi rebutja tota tradició i hi defensa les tesis nietzscheanes del poeta visionari i mediador d'una realitat transcendent a la qual fa d'agitador i guia. *Els tres cants de Guerra* (1896-1899), *Elogi de la paraula* (1903), *Elogi de la poesia* (1907), *Elogi del poble* (1907).

El 1904 apareix el llibre *Disperses*, poemes solts i traduccions de Goethe, *Enllà* (1906), *Seqüències* (1911), publicat abans de morir i que conté la tercera part del “Comte Arnau”. “La Fageda d’en Jordà”, “Oda Nova a Barcelona” i el “Cant Espiritual” són el testimoni de l’evolució ideològica de Maragall.

13. PRIMER TERÇ DEL SEGLE XX: MODERNISME, NOUCENTISME I AVANTGUARDES.

Modernisme

Al voltant de 1880 comença a haver-hi a Catalunya actituds culturals noves caracteritzades per una clara voluntat de modernització la plataforma més influent de les quals és la revista *L’Avenç*, creada en 1881 per Jaume Massó i Torrents.

Tanmateix, el modernisme com a moviment sorgeix cap a 1892, quan *L’Avenç* canvia la S per Ç, mostrant una ferma voluntat de reforma lingüística: volen convertir el català en una llengua moderna capaç de ser usada normalment en totes les manifestacions d’una societat desenvolupada. Això va atraure l’atenció de Pompeu Fabra qui farà el primer intent seriós d’unificació i normalització gramatical.

La proposta del moviment és, en síntesi, l’obertura indiscriminada a tot el que sigui modern, nou i europeu. Representa el desig de demostrar que l’art català pot competir amb la més moderna avantguarda intel·lectual europea i d’aconseguir una cultura amb llengua pròpia però esperit cosmopolita.

Així comença la primera etapa del moviment: com a reacció contra el passat i amb Europa com l’horitzó cultural. És el vessant esteticista, amb models com ara el romanticisme, el simbolisme, els prerafaelites, els poetes francesos, tots amb un tret en comú: el rebuig de la seva societat perquè ha quedat desproveïda d’identitat; plantegen el replegament en un mateix i la creació de paradisos artificials (l’art per l’art) que suplantin la realitat. S’oposen a la indústria i al progrés tecnològic. Quant al llenguatge, intenten alliberar-lo, trencar els mots. Aquesta actitud i el culte de la bellesa els valdrà el mot de “decadentistes”.

Però aquests artistes que rebutgen la burgesia, al mateix temps, hi pertanyen: es la primera generació de burgesos a Catalunya que canvia el taulell familiar per la ploma o el pinzell. *L’auca del senyor Esteve*, de Rusiñol, n’és un clar exemple.

Un altre vessant del moviment que sembla contradictori amb l’esteticista, és l’anomenat “voluntarista” o “regeneracionista”, més compromès amb la societat a la qual volen regenerar. És la part del modernisme que forma un populisme de caire anarquista i messiànic (en Pere Coromines).

Els dos corrents, regeneracionista i esteticista, s’equilibren cap al 1898, ara amb la revista *Catalònia* al seu costat. Hi ha una superació del decadentisme mitjançant una ideologia nacionalista; estem a la segona etapa del moviment, cap al 1900, moment de creació en el qual el modernisme s’assimila com a escola, com a estètica concreta coincidint amb una reacció positiva de la burgesia catalana que engega un moviment nacionalista i canvia el panorama polític i cultural català. S’escriuen la majoria d’obres famoses: des de *Els sots feréstecs* de Raimon Casellas (1901), fins a *La vida i la mort d’en Jordi Fraguinals* de Josep Pous i Pagès (1912).

Els modernistes havien estat els primers en plantejar-se que l'art assolís un estatus reconegut dins la societat catalana. En el moment que sembla que això comença a concretar-se, apareix un nou grup d'intel·lectuals joves amb una altra alternativa: el noucentisme, el qual precipita la fi del modernisme situat generalment al 1911 .

Noms del modernisme: Raimon Casellas, Joaquim Ruyra, Joan Maragall, Santiago Rusiñol, Prudenci Bertrana, Caterina Albert, Pere Coromines, Ignasi Iglesias, Pompeu Fabra, Josep Pous i Pagés a les lletres. Ramon Casas, Brull, Joan Llimona, Riquer, Bonnin, Gual i Pascó, Isidre Nonell, Hermen Anglada, Josep Maria Sert a la pintura. Gaudí, Domènech i Montaner, Puig i Cadafalch arquitectes. Jaume Brossa artista. César Franck, Enric Morera músics.

Noucentisme

El noucentisme és un moviment cultural, d'abast polític, que s'inicia a Catalunya aproximadament el 1906 i acaba el 1923 amb el cop d'estat de Primo de Rivera. Se sol situar l'inici coincidint amb una sèrie de fets importants : l'aparició del **Glosari d'Eugeni d'Ors** a la *Veü de Catalunya* , la publicació d'**Els fruits saborosos** de **Josep Carner** , la publicació de **La nacionalitat catalana** de **Prat de la Riba** i la creació de **La solidaritat catalana** ,un moviment que unia diversos grups nacionalistes catalans.

El nom de noucentisme va aparèixer per primera vegada a les gloses d'Eugeni d'Ors. Justifica el nom com a un adjectiu cronològic, que, a més, significa el contrari de vell. És a dir , s'inicia un segle nou, amb propostes de canvi noves que trenquen amb el que era vell. El noucentisme es pot definir com aquell fenomen que tipifica les aspiracions hegemòniques dels nuclis més actius de la burgesia catalana i procura dur-les a terme mitjançant una sèrie de projectes complexos i variats que possibilitin la viabilitat de l'acció reformista que es proposen.

Des del punt de vista ideològic, el Noucentisme representa la imposició de la **raó, la precisió, la serenitat, l'ordre i la claredat**. És una reacció en contra del liberalisme, el romanticisme, el naturalisme, el positivisme i el laïcisme. S'oposa a aquests moviments amb una exigència intervencionista en els afers públics, un renovat espiritualisme, i una major importància de la voluntat en contra de la dada més empírica. Valora més la intel·ligència que la sensibilitat.

El Noucentisme representa la convergència entre política i cultura a l'entorn d'un mateix objectiu: la construcció d'una Catalunya culta i europea.

El any 1907 Prat de la Riba va ser elegit president de la diputació de Barcelona. Aquell mateix any es fundà **l'Institut d'Estudis Catalans** i la seva biblioteca de Catalunya.

La constitució de la **Mancomunitat de Catalunya** el 1914 fou l'avenç més important. Prat de la Riba tornaria a ser l'home clau. Aquesta institució organitzà i dugué a terme un programa de normalització cultural en molts aspectes exemplar, entre els quals destaquem: la creació de biblioteques arreu del país, la creació de la universitat industrial, conservació i restauració de monuments, creació d'escoles professionals (la d'infermeres, la del treball i d'Agricultura), i l'actualització dels models pedagògics.

Des del punt de vista de la normalització el català rep una doble empenta: accepta i

impulsa els acords de l'IEC i possibilita l'accés del català a l'administració i l'ensenyament. **Fabra** s'incorpora a la secció filològica de l'IEC i el 1913 aparegueren les **Normes ortogràfiques** i més tard el 1917 es publica el **Diccionari de la Llengua Catalana**.

El Noucentisme fa un ús molt concret dels gèneres literaris. Potser els més utilitzats són **la poesia, l'assaig i l'oratória**. La poesia, centrada en les figures de **Josep Carner i Jaume Bofill i Mates** i l'assaig representat per **Eugeni d'Ors**.

Els moviments d'avanguardia

En aquesta època, però, també van sorgir els primers signes avantguardistes, amb noves actituds culturals i estètiques.

Els **moviments d'Avantguarda** són un conjunt de tendències artístiques i literàries que sorgiren durant el primer terç del segle XX, especialment a França i Itàlia amb una voluntat de ruptura dels models artístics, però també morals, vigents en aquell moment i per tant, en general, amb un esperit de protesta o de subversió de l'ordre establert. De fet les Avantguardes són l'expressió més genuïna de la nova societat industrial ja consolidada i de la crisi de racionalisme que cíclicament afecta qualsevol societat aparentment ben assentada.

A Catalunya en són una mostra els primers treballs de Joan Miró i Salvador Dalí, les escultures de Pau Gargallo i Julio González, o les obres de Josep M. Junoy, Joan Salvat-Papasseit i Josep Vicent Foix.

14. LITERATURA CATALANA DE POSTGUERRA. PRINCIPALS AUTORS.

Vegeu *Curs de llengua catalana. Nivell D*, Castellnou, Barcelona 2009, **pp. 521-23**.

Bibliografia general emprada:

Nou Diccionari 62 de la literatura catalana, Barcelona 2000.

Curs de llengua catalana. Nivell D, Castellnou, Barcelona 2009.

Àlex Broch, Isidor Cònsul, Vicenç Llorca, *Panorama de la literatura catalana*, Barcelona 1998.

<http://lletra.uoc.edu>

http://www.enciclopedia.cat/fitxa_v2.jsp?NDCHEC=0224771

[més les adreces que s'indiquen en cada tema per ampliar la informació]